

2. Твайделл Дж. Возобновляемые источники энергии. Москва: Энергоатомиздат, 1990. 392 с.
3. Постанова КМУ «Про утворення державного підприємства «Енергоринок» від 05.05.2000 № 755. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-2000-%D0%BF/>
4. Микитенко В.В. На чому базується енергетична безпека держави. *Вісник НАН України*. 2005. № 3. С. 41–47.
5. Сухін Є.І. Нетрадиційна енергетика як фактор економічної безпеки держави: автореф. дис... д-ра екон. наук: 21.04 / Нац. Ін.-т пробл. міжнар. безпеки. Київ, 2005. 38 с.
6. Клопов І. О. Моделювання енергетичної безпеки держави. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Т. 1. № 2. С. 58-66.
7. Онищенко В.О., Мирошніченко В.В. Загрози в сфері енергетичної безпеки та енергетична залежність України та країн світу. *Проблеми матеріальної культури: Економічні науки*. № 3. С. 76-80.
8. Shenoy V. Lessons learned from Attempts to reform India's Kerosene Subsidy. URL: http://www.iisd.org/pdf/2010/lessons_india_kerosene_subsidy.pdf
9. Тетерук П. О. Ефективність бюджетно-податкової підтримки національної економіки України. *Науковий вісник Національного університету ДПС України*. 2015. № 8 (43). С. 29-35.

УДК 135.851:7

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-0287-2018-4-40-11>

ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ «СТАЛИЙ РОЗВИТОК» У КОНТЕКСТІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Морозова Г.С., докторант, доцент

*Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва
Україна, 62483, Харківська область, Харківський район, п/в "Докучаєвське - 2"*

ledydi1982@gmail.com

Розглянуто теоретичні аспекти визначення понятійного апарату «сталий розвиток» в контексті сільських територій. Досліджено та узагальнено теоретичні підходи до визначення поняття «сільські території». Обґрунтовано основні класифікаційні ознаки сучасних підходів до тлумачення поняття «сільські території», а саме: просторово-територіальні, структурні, системні, адміністративно-правові та багатокритеріальні. Розкрито сутність та умови формування сталого розвитку сільських територій. Обумовлено особливе місце села в житті країни. Однак сучасна ситуація свідчить, що деструктивні тенденції на селі набувають загрозливих масштабів. Системні кризові явища та занепад сільських територій призводить до зниження рівня життя сільського населення, зменшення обсягів сільськогосподарського виробництва, що загрожує продовольчій безпеці держави. Доведено, що переведення сільських територій на модель сталого розвитку слід вважати фундаментальним завданням у розбудові демократичної держави.

Ключові слова: розвиток, сталий розвиток, сільські території, продовольча безпека, біосфера.

TRANSFORMATION OF THE CONCEPTUAL STEEL DEVELOPMENT PLAN IN THE CONTEXT OF RURAL TERRITORIES

G.S. Morozova, doctoral student, assistant professor of finance department

*Kharkiv national agrarian university named after V.V. Dokuchaev
Ukraine, 62483, Kharkiv region, Kharkiv district, "Dokuchaevske - 2"*

The theoretical aspects of definition of the conceptual apparatus "sustainable development" in the context of rural territories are considered. Theoretical approaches to the definition of "rural territories" are explored and generalized. The basic classification signs of modern approaches to the interpretation of the concept of "rural territories" are substantiated, namely: spatial-territorial, structural, systemic, administrative-legal and multicriteria. The essence and conditions of formation of sustainable development of rural territories are revealed. The special place of the village in the life of the country is stipulated. However, the current situation shows that destructive trends in the countryside are threatening. Systemic crises and the decline of rural areas lead to a decrease in the living standards of the rural

population, a decrease in agricultural production, which threatens the country's food security. It is proved that the transfer of rural areas to the model of sustainable development should be considered as the fundamental task of building a democratic state.

Key words: development, sustainable development, rural areas, food security, biosphere.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі розвитку людства на рівень продовольчої, екологічної, а також економічної безпеки держави безпосередньо впливає повноцінне існування та сталий соціально-економічний розвиток українських сільських територій. Проте сьогодні швидкому й прогресивному соціально-економічному розвитку сільських територій перешкоджає одночасно кількісна і якісна розбалансованість у соціальній, економічній, екологічній, адміністративно-правовій та багатьох інших сферах. Невдалі реформи, кризові явища у світовій економіці, радіоактивне забруднення сприяють зниженню доходів та загального рівня життя сільських мешканців, погіршенню демографічної та екологічної ситуації. Прискорюють деградаційні процеси в українській економіці та створює загрозу для національної безпеки, збільшення кількості депресивних і обезлюднених територій. Як наслідок, у кінці ХХ століття безперервне поглиблення кризи стосунків суспільства і природи викликало необхідність радикальних заходів відносно цілей і пріоритетів розвитку.

Саме тому проблема створення комплексної, науково обґрунтованої стратегії сталого розвитку сільських територій є надзвичайно актуальною і вимагає негайного вирішення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні аспекти визначення сталого розвитку суспільства загалом у своїх працях розкривали такі вітчизняні та зарубіжні науковці: О. Бородіна, С. Мочерний, Л. Мельник, Б. Данилишин. Проблеми забезпечення сталого розвитку саме сільських територій викладені в працях О. Павлова, В. Трегобчука, М. Хвесика, О. Шубравської, В. Юрчишина, І. Іртишевої та ін.

Однак, незважаючи на цінність проведених численних досліджень, окремі питання, пов'язані з трактуванням понятійного апарату «сталий розвиток» у контексті сільських територій, залишаються невирішеними.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ

У зв'язку з цим метою статті є аналіз та обґрунтування теоретичних підходів щодо трактування категоріально-понятійного апарату з обраної теми.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Визначення сутності та завдань розвитку сільських територій на засадах сталості передбачає з'ясування категоріально-понятійного апарату. Насамперед, це стосується терміна «сталий розвиток», більшість визначень якого спрямовано на збереження цінностей свободи, рівності та відповідальності.

Зараз широкого застосування в науковому обороті при характеристиках процесів соціально-економічного розвитку, що відбуваються в світовій економіці, економіці України та її регіонів, набули терміни «розвиток», «економічний розвиток», «сталий розвиток».

Філософський енциклопедичний словник визначає поняття «розвиток» як закономірну зміну матерії та свідомості, як поступальний рух, перехід від одного стану до іншого [1].

У Великому енциклопедичному словнику «розвиток» визначається як спрямована, закономірна зміна об'єкта, у результаті якої виникає його новий якісний стан, змінюється структура [2].

Немає однозначного визначення і в спеціальній науковій літературі, яке б розкривало всі аспекти широкого поняття «розвиток». Звичний підхід описує розвиток з погляду досягнення цілей. Розвиток – незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних

об'єктів [3]. При цьому акцент робиться на еволюційному, поступовому характері, а розвиток тлумачиться як перехід можливості в дійсність, як виникнення нового.

Економічний розвиток – це також процес, який впливає на ріст економіки і спрямований на поліпшення господарського добробуту суспільства. Найчастіше мається на увазі створення робочих місць і матеріального багатства та підвищення рівня життя. Тож економічний розвиток – структурна перебудова економіки відповідно до потреб технологічного й соціального прогресу [4].

Останнім часом у літературі зустрічаються абсолютно різні тлумачення поняття «економічний розвиток». Так, одні автори пов'язують економічний розвиток із зростанням добробуту, доходів на душу населення, поліпшенням якості життя, інші – зосереджують увагу на загальних закономірностях економічного розвитку (його циклічному характері, зв'язку з прогресом і зростанням), треті роблять акцент на комплексному, багатовимірному характері цього процесу, що включає суттєві зміни в технічних, економічних, соціальних відносинах, політичній сфері, у галузі інфраструктури, технологій, освіти, а також у домінуванні головних факторів виробництва: капіталу, природних ресурсів, праці.

Поняття «сталий розвиток» вперше почало обговорюватися на рубежі 60-70 років минулого століття як результат досліджень ученими наслідків уніфікації стандартів споживання природних ресурсів в усіх країнах світу. За результатами досліджень було констатовано дефіцит мінерально-сировинних ресурсів та енергії, деградація природного середовища, розширення масштабів бідності й зростання диференціації між бідними та багатими, продовольча криза і розповсюдження голоду тощо. Єдиним шляхом уникнення цього визнано перехід до глобальної рівноваги.

Існує багато причин вважати, що концепція сталого розвитку є продовженням вчення В.І. Вернадського про ноосферу, єдність людини і природи, їх тісний взаємозв'язок та взаємозалежність. Так, В. Вернадський зазначав, що ноосфера – нова вища стадія розвитку біосфери, що виникла у зв'язку з появою в ній людства, людського розуму. Людство, усе більше впливаючи на перебіг природних процесів, повинно усвідомити свою відповідальність не тільки за власний розвиток, але і за розвиток біосфери загалом. Ноосфера передбачає розумну організацію взаємодії суспільства і природи [5], тому науковий здобуток В. Вернадського можна по праву вважати основою формування майбутньої концепції сталого розвитку. Однак людство почало усвідомлювати його ідеї лише в другій половині ХХ ст., коли загострилися проблеми взаємовідносин суспільства і природи.

У зв'язку з цим, учені світу почали приділяти все більше уваги питанням, пов'язаним із прогнозуванням можливих наслідків впливу людини на природу планети та перспектив людства. Зокрема, появу та формування «сталого розвитку» (від англ. sustainable development) пов'язують з ім'ям прем'єр-міністра Норвегії Гру Харлем Брундтланд, яка розкрила його зміст у звіті «Наше спільне майбутнє», підготовленому для ООН і опублікованому в 1987 р. Міжнародною комісією з навколишнього середовища і розвитку.

Світовий саміт у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) став значною віхою, яка заклала новий порядок денний сталого розвитку. Учасники саміту зішлись на тому, що захист довкілля, соціальний та економічний розвиток мають фундаментальне значення для сталого розвитку. Для досягнення такого розвитку саміт прийняв глобальну Програму дій «Порядок денний на ХХІ ст.», згідно з якою сталий розвиток визначається як розвиток, що задовольняє потребу теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби [6].

Термін виник не випадково, тому що в популяційній динаміці, у дослідженні екосистем і окремих популяцій у 60-х роках ХХ ст. використовувався термін «sustainability». Відповідно, він трактувався як розвиток популяцій, узгоджений з розвитком тієї екосистеми, до якої вона належала. Використовуючи саме в такому розумінні термін «sustainable development», його

можна трактувати як розвиток суспільства, прийнятний для збереження екологічної ніші людини, тобто умов для розвитку цивілізації загалом. Враховуючи той факт, що екологічною нішею людства є вся біосфера, то доцільно трактувати термін «sustainable development» як такий розвиток людства, що не руйнує біосфери [7].

У перекладі з англійської мови термін «sustainable development» – як сталий, гармонійний, стійкий розвиток. Проте найчастіше у вітчизняній науковій літературі застосовується саме термін «сталий». Деякі фахівці вважають такий переклад невдалим, оскільки в ньому поєднані слова «сталий» та «розвиток», що мають протилежне значення. Сталість передбачає здатність утримувати рівновагу чи стабільність, тобто здатність не змінюватись або підтримувати певні (сталі) темпи руху, тоді як розвиток, своєю чергою, можливий лише в умовах виходу системи із рівноваги. Проте Новий тлумачний словник української мови подає тлумачення слова «сталий» з таких позицій:

- 1) який зберігає той самий склад, розмір, форму, величину;
- 2) який не припиняється, не переривається, триває весь час;
- 3) який протягом тривалого часу не змінюється [8].

Виходячи з цього, вважаємо, що словосполучення має абсолютно вдалий зміст.

Поняття «сталий розвиток» перебуває в процесі осмислення, тому його необхідно розглядати як категорію, що має складний, багаторівневий і суперечливий зміст. Так, серед учених виникають дискусії щодо термінології понятійно-категоріального апарату сталого розвитку.

Заслуговує на увагу думка академіка О. Невелева про визначення поняття сталого розвитку, який визначає сталий розвиток як економічно, соціально та екологічно збалансований розвиток певних територій і розташованих на них міських та сільських поселень, спрямований на узгодження формування і функціонування економічної, соціальної та екологічної складових цього розвитку на основі раціонального використання всіх видів ресурсів [9].

На думку О.Л. Попової, сталий розвиток означає збалансоване, врівноважене зростання економічних і екологічних параметрів постійними пропорційними темпами, забезпечуючи загальний прогрес суспільства в усіх його сферах [10].

С.В. Мочерний вважає, що сталий розвиток необхідно розглядати як незворотні та закономірні сутнісно-якісні зміни суспільства на основі оптимального поєднання і раціоналізації економічної, екологічної та соціальної сторін такого розвитку з урахуванням потреб майбутніх поколінь, важливою умовою якого є якісне зростання [11].

Професор Барановський взагалі не погоджується з коректністю перекладу терміна «sustainable development» як «сталий розвиток». Він вважає, що в такому разі точнішим був би термін «збалансований розвиток», тобто такий, що має збалансовану динамічну рівновагу між компонентами інтегрованої неосистеми «природа – суспільство». Якщо розглядати взаємозв'язки між виробництвом і населенням, з одного боку, і природним середовищем, – з іншого, можна також використати вислів «гармонійний розвиток». Оскільки цей вислів походить від відомого постулату про необхідність жити в гармонії з природою, то сталий (гармонійний, збалансований) розвиток – це розвиток, що забезпечує певний тип рівноваги, тобто баланс між соціально-економічними та природними його складовими [12].

Сьогодні існує дуже багато тлумачень терміна «сталий розвиток», проте жодне з них не стало загально визнаним. Однак у всіх випадках йдеться про розвиток в межах господарської (екологічної) місткості природного середовища, що не вносить безповоротних змін у природу і не створює загроз для тривалого існування людини. Отже, в основі сталого розвитку лежить взаємодія двох основних елементів – добробут людини та благополуччя природи.

Так, соціальна складова орієнтована на людський розвиток, на збереження стабільності суспільних і культурних систем, на зменшення кількості конфліктів у суспільстві.

Економічний підхід полягає в оптимальному використанні обмежених ресурсів та застосуванні природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій для створення потоку сукупного доходу, який би забезпечував принаймні збереження сукупного капіталу, з використанням якого цей сукупний дохід створюється.

З погляду ж екології, сталий розвиток має забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем, їх життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність усієї біосфери.

Спираючися на різні точки зору, ми вважаємо, що під сталим розвитком слід розуміти керований процес збалансованого розвитку соціально-економічних і екологічних складових, спрямованих на використання та відтворення природного середовища й досягнення відповідної якості життя людини, як у теперішньому, так і в майбутньому часі.

Оскільки особливістю нашого дослідження є трактування понятійного апарату «сталий розвиток» у контексті сільських територій, то перш ніж перейти до встановлення сутності цього поняття, доцільно визначитися також з дефініцією «сільські території», тим більше, що поняття набуває дедалі ширшого використання.

У соціально-економічному житті України сільські території займають особливе місце. Так, на них проживає третина населення нашої держави і припадає 90 % її площі. Значущість сільських територій посилюється і їхнім винятковим внеском у формування основ продовольчої безпеки та нарощування експортного потенціалу країни. Ці та інші чинники роблять розвиток сільських територій одним з основних пріоритетів державної політики України, спрямованої на підвищення стандартів життя сільського населення, зростання ефективності функціонування аграрного сектора економіки, покращення стану довкілля та поліпшення якості людського капіталу.

Незважаючи на те, що поняття «сільські території» використовується в науковій літературі досить давно, у визначенні його змісту відсутній єдиний підхід. Для аналізу існуючих визначень і формування власної інтерпретації поняття «сільські території» скористаємося методикою конструювання понятійно-категоріального апарату економічної науки А. Старостіної [8] для того, щоб виявити спільні риси та відмінності у визначеннях.

Систематизуючи різноманітні монографічні дослідження, нами було згруповано визначення за схожими системоутворювальними чинниками й характеристиками та виокремлено підходи науковців до трактування поняття «сільські території».

За результатами огляду наукових джерел визначено, що сучасні підходи до тлумачення поняття «сільські території» можна класифікувати за ознаками:

- 1) просторово-територіальна;
- 2) структурна;
- 3) системна;
- 4) адміністративно-правова;
- 5) багатокритеріальна.

Прихильники просторово-територіального підходу пов'язують сільські території з територією, географічним утворенням, місцевістю поза містами, яка має певні ресурси з відповідними органами управління. Варто звернути увагу на точку зору С. Мельника, який вважає, що системоутворювальний елемент сільської території визначає належність населених пунктів до юрисдикції сільських (селищних) рад [9]. Визначення сільських

територій лише за просторово-територіальними ознаками є найбільш узагальненим, однак недостатньо точним для застосування в межах нашого дослідження.

Представники структурного підходу під сільською територією розуміють певне утворення, структуру, сукупність, частину, елемент, які мають різні функціональні компоненти. Схожою є точка зору В. Юрчишина [10], який визначає сільські території як складну і багатофункціональну природну, соціально-економічну й виробничо-господарську структуру, котра характеризується сукупністю властивих кожній з них особливостей.

Прихильники системного підходу тлумачать сільські території як систему. Системний підхід як одна з сучасних теоретико-методологічних засад дослідження сільських територій дає можливість розглядати їх складники у взаємозв'язку та у взаємодії зі складниками інших систем, що дозволяє виокремити низку важливих властивостей сільської території, зокрема цілісність, структурність, автономність, стійкість. О. Павлов підкреслює, що сільські території – гетерогенна багаторівнева система, що дозволяє позбутися створеного уявлення про них виключно як про ресурсну базу функціонування і розвитку сільського господарства [11].

Схожість адміністративно-правового підходу з ресурсним полягає у встановленні тісного зв'язку просторової ідентифікації сільських територій з адміністративно-територіальним поділом. Так, наприклад, власне бачення цього має Л. Лисенко, який характеризує сільську територію як територіальну одиницю самоуправління, що діє в межах закону, засновану на власному історичному досвіді, традиціях, специфіці господарювання з метою управління суспільним життям, вирішення спільними зусиллями проблем і сприяння розвитку відповідної території [12].

Представники багатокритеріального підходу використовують для тлумачення сільських територій кілька підходів. Зокрема, К. Ешлі та С. Максвел використали багатокритеріальний підхід, визначаючи сільські території як простір, де людські поселення та інфраструктура мають лише невелику частку ландшафту; природне середовище, де домінують пасовища, ліса, гори; поселення з низькою густотою; місця, де більшість людей працює в сільському господарстві; територію, де ціна землі є відносно низькою [13].

Отже, проведені дослідження еволюції поняття «сільські території» в сучасній науці дозволяють зробити висновок, що це багатофункціональна соціально-економічна система, що має просторове розташування та відносну відокремленість від зовнішнього середовища, складається з елементів, зв'язків та відносин між ними, а також процесів, що відбуваються через реалізацію різних комбінацій взаємодії елементів системи.

Наступним кроком після визначення змісту базової лексичної конструкції «сільська територія» є уточнення розуміння її сталого розвитку. Під сталим розвитком сільських територій досить часто розуміють стабільний соціо-еколого-економічний розвиток сільських територій, збільшення обсягу виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення ефективності сільськогосподарського комплексу, досягнення повної зайнятості сільського населення та підвищення рівня його життя, а також раціональне використання земель.

Як зазначає М.П. Талавиря, сталий розвиток сільських територій – це такий розвиток села, при якому забезпечуються зростання, диверсифікація і підвищення ефективності сільської економіки, стабілізація чисельності населення і збільшення тривалості життя, повна і продуктивна зайнятість працездатного населення, підвищення рівня і якості життя в сільських районах, раціональне використання і відтворення їх природного-ресурсного потенціалу [14].

Однією з найважливіших передумов сталого розвитку сільських територій є системна робота по вирішенню наявних проблем, як на державному, так і на місцевому рівні. Відповідно, це знайшло своє відображення в концепції програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року.

ВИСНОВКИ

Виходячи з сучасних трактувань, сталий розвиток сільських територій можна охарактеризувати як рівномірне нарощування позитивних соціальних показників у повній відповідності з економічним та екологічним розвитком сільської місцевості. Особливе місце села в житті країни зумовлюється тим, що воно виконує ряд важливих функцій (демографічно-відтворювальна, соціально-культурна, забезпечення продовольчої безпеки держави тощо), однак сучасна ситуація свідчить, що деструктивні тенденції на селі набувають загрозливих масштабів. Системні кризові явища та занепад сільських територій призводить до зниження рівня життя сільського населення, зменшення обсягів сільськогосподарського виробництва, що загрожує продовольчій безпеці держави. Отже, переведення сільських територій на модель сталого розвитку слід вважати фундаментальним завданням у розбудові демократичної держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. Москва: Сов. энцикл., 1983. 840 с.
2. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. А.М. Прохоров]. 2-е изд., перераб. и доп.; Москва: БРЭ, 1997. 1456 с.
3. Смирнов Э.А. Основы теории организации: учеб. пособ. для вузов. Москва: Аудит, ЮНИТИ, 1998. 375 с.
4. Основні терміни та визначення до Концепції переходу України до сталого розвитку . URL: http://gska2.rada.gov.ua:7777/pls/zweb_n/webproc34id=pf3511=18607&pf35401=5508
5. Титова Н. Е. История экономических учений: курс лекций. Москва: Гуманит. ИЦ «ВЛАДОС», 1997. 288 с.
6. Тураев В. А. Глобальные вызовы человечеству: учеб. пособ. Москва: Логос, 2002. 192 с.
7. Коптюг В.А. Конференция ООН по окружающей среде и развитию (Рио-де-Жанейро, червень 1992 р.): инф. обзор. Новосибирск: СО АН РФ, 1992. 63с.
8. Борщук Є. М. Основи теорії стійкого розвитку еколого-економічних систем : монографія. Львів: Растр-7, 2007. 438 с.
9. Новий тлумачний словник української мови у 3 т. / уклад. В.В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ : Аконіт, 2003. Т. 3. 862 с.
10. Невелєв О. Сталій розвиток як об'єктивна необхідність. *Територія. Сталій розвиток*. 2003. № 1. С. 65-72.
11. Попова О. Л. Сталій розвиток агросфери України: політика і механізми : монографія. Київ, 2009. 352 с.
12. Мочерний С.В. Методологія економічних досліджень. Львів: Світ, 2001. 416 с.
13. Барановський В. Стратегічні аспекти та пріоритети сталого (збалансованого, гармонійного) розвитку. *Територія. Сталій розвиток*. 2004. №2. С. 39-46.
14. Старостіна А. Сутність та практичне застосування методики конструювання категоріального апарату економічної науки (на прикладі понять «глобалізація» та «підприємницький ризик»). URL: http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Nature_and_practical_application_of_the_economic_concepts_and_categories_construction_method_gobalisation_and_business_risk_are_used_as_concept_example__13920.pdf
15. Мельник С.І. Соціально-економічні проблеми відтворення та ефективного використання ресурсного потенціалу села. Київ: ННЦ ІАЕ, 2004. 342 с.
16. Юрчишин В.В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектора економіки. *Економіка АПК*. 2005. №3. С. 3-9.
17. Павлов О.І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління : монографія. Одеса: астропринт, 2006. 360 с.
18. Лисенко Л. До визначення поняття «сільська територія». *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. №2. С. 12-15.
19. Ashley C., Maxwell S. Rethinking rural development. *Development policy review*. 2001. No. 19 (4). P. 365-425.
20. Талавиря В.М. Розвиток сільських територій на засадах сталості. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 20016. № 1(47). Т. 2. С. 146-150.